

Ольга ЦИМБАЛА

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ У ПРАЦЯХ МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ

Для поліетнічної держави національне питання завжди було визначальним, оскільки впливало на всі сфери її життєдіяльності. В історичному розрізі цей етноаспект чітко відслідковувався на львівському ґрунті. Від моменту свого заснування місто стало “батьківщиною” для численних меншин, що претендували на гегемонію у ньому. Варто зазначити, що проблема національного розвитку західноукраїнських земель загалом та Львова зокрема, неодноразово виступала об’єктом дослідження науковців. Усі загальноісторичні праці містили чимало фрагментарної інформації, пов’язаної з національними громадами міста. Це закономірно, бо описуючи культурний розвиток, церковно-релігійні взаємовідносини чи склад населення, вчені завжди апелювали до етнічної структури краю, – що дозволяло пояснити складність соціально-політичних процесів або суспільних явищ.

Формування “української концепції” національних взаємин у Львові пов’язано з періодом історичних студій Михайла Грушевського та його учнів. Зокрема, перші розвідки Івана Крип’якевича з даної проблематики базувалися на вивченні недосліджених на той час раєцьких актів. На підставі цих документів дослідник зробив спробу окреслити співжиття українців та інших етнічних груп Львова у XVI ст.¹ Проте особливої гостроти національне питання у Львові набрало у міжвоєнний період. Визвольні змагання 1914–1923 рр. зруйнували всі прагнення української громади на самоствердження у рамках самостійної незалежної держави. Науковці почали частіше порушувати питання щодо встановлення ідентичності української спільноти. Ця проблематика знайшла часткове відображення у напрацюваннях вже згаданого Івана Крип’якевича, Степана Томашівського, Миколи Андрусика, Михайла Возняка, Миколи Голубця. Період радянської влади позначився лише поодинокими дослідженнями у цьому напрямку. Потрібно згадати працю Ярослава Ісаєвича, присвячену феномену братського руху у XVI–XVIII ст.² Розглядаючи самобутність цього явища на теренах українських та білоруських земель, вчений окреслив чітку національну закономірність поширення братського руху, що пов’язаний з соціально-економічним розвитком, а також релігійним та культурним становищем окремих етносів, зокрема й українців Львова. Сьогодні багатогранність цієї теми поглибив Мирон Капраль у рамках дослідження національних громад Львова XVI–XVIII ст.³ Автор спробував удосконалити традиційний підхід до вивчення українського національного питання. Окрім моментів, пов’язаних із вивченням соціальних верств козаччини, духівництва, шляхти та селянства, він увів до наукового обігу ще один прошарок населення – міщанство Львова XVI–XVIII ст. Автор пояснював особливість формування національної свідомості українців

як результату співіснування та інтенсивних контактів розмаїтого етнічного і конфесійного середовищ.

Однак проблема залишається актуальною та відкритою. Адже епізодичність (хронологічна, тематична або територіальна) у дослідженнях національних питань у межах окресленого простору часто призводила до суб'єктивності суджень. Зокрема, національна приналежність вченого безпосередньо визначала напрямок його дослідження. Для українських істориків Львів – це однозначно український осередок; польські дослідники розглядали місто як невід'ємну частину свого краю; для єврейської та вірменської громад – місто Львів давно стало “малою батьківщиною”, яку вони аналогічно висвітлювали виключно крізь призму розвитку своїх спільнот. З огляду на обширність та глибину проблематики, можемо стверджувати, що подібний стан справ є закономірним. Щоправда, для об'єктивності вивчення теми доцільно залучати маловідомі джерела та публікації. Актуальним для даної проблематики вважаємо науковий доробок галицького історика Миколи Голубця, окремі дослідження якого висвітлюють взаємовідносини українців Львова з іншими національними громадами.

Нагадаємо, що М. Голубець – це багатогранна постать міжвоєнного Львова. У сферу його наукових зацікавлень входили історія, краєзнавство та мистецтвознавство, а громадська діяльність була пов'язана з публіцистичною, редакторською та видавничою справою⁴. Уродженець Львова, він здобув гімназійну освіту, навчався на філософському факультеті Львівського університету, слухав лекції у Краківській академії мистецтв та у Віденському університеті, проте воєнні події змусили М. Голубця закінчити освіту самотужки⁵. З юнацьких років брав активну участь у громадській діяльності, був членом “Пласту”. На початку Першої світової війни став добровольцем Легіону Українських січових стрільців, де не полишав творчої діяльності, прилучившись до роботи Пресової квартири. У час проголошення ЗУНР М. Голубець боровив Львів з крісом у руці, став четарем новоствореної Галицької Армії. Брав участь в українсько-польській війні 1918–1919 рр., зокрема у боях під Львовом на Янівському відтинку. Реалії післявоєнного періоду повернули М. Голубця до наукового, літературного та культурного життя Львова. Та відбиток втрачених сподівань на формування незалежної української держави автор переніс у русло наукових досліджень. Важка хвороба й передчасна смерть (1942) не дозволили закінчити цілу низку його задумів. Але науковий доробок М. Голубця залишається актуальним для дослідження багатьох аспектів українського державного та культурного будівництва.

М. Голубець чітко окреслив “різнобарвну мозаїку націй та рас”, які проживали на західноукраїнських землях від княжих часів до сучасного йому періоду. Особлива увага завжди була прикута до українсько-польських взаємин, що охопили тривалий хронологічний проміжок і чітко відслідковувалися на прикладі Львова. Ведучи мову про національний склад міста, дослідник акцентував на тому, що крім німців, жили в українському княжому Львові вірмени, сарацини, татари та жиди, однак поляків тут не було⁶. Дане дослідження автор поглибив у рамках публікації “Нації княжого Львова”, котру присвятив 40-літтю появи книги д-ра А. Чоловського про княжий Львів. Аналізуючи строкату громаду міста, М. Голубець окреслив структуру його населення так: шість різних національностей – українці, німці, вірмени, жиди, сарацини, татари; три різні людські раси – арійці, монголи, семіти; п'ять відмінних віросповідань – православні, католики, жиди-рабінати, жиди-караїти та мусуль-

мани⁷. При цьому автор зазначав, що про існування у князюму Львові інших народів поза переліченими, і в першу чергу поляків, немає жодних конкретних відомостей. Він припускав, що присутність тут нечисленної етнічної групи іншої народності, зокрема поляків, цілком вірогідна. Але, в силу того, що ані своєю кількістю, ані діяльністю жодна інша національна громада не прославилися, цілком ймовірно, що подібне перебування могло пройти непоміченим. Цим твердженням автор намагався підкреслити: автохтонним населенням княжого Львова були саме українці, а поляки, як і інші народності, – це виключно прийшлий елемент.

Польську епоху в Галичині, а з тим і зародження українсько-польських відносин, М. Голубець розпочав традиційно від 1340 р. Напад короля Казимира та подальша політика польської шляхти на українських землях стали початком розбрату двох сусідніх народів. Зруйнувати Львів звичайно було замало. Його потрібно було перетворити на польське місто, а зробити це видалося не так просто. Першим кроком Казимира, спрямованим на зміну національного статусу Львова, дослідник називав факт зміни центру міста: “не могути викоринити досьогочасного населення княжого Львова, він (Казимир – *О.Ц.*) рішився перенести територію міста на інше”⁸, залишаючи при цьому за мурами нового міста княжий український Львів. Основним осередком “українськості” у польському місті тривалий час була вулиця Руська. І, незважаючи на поступовий ріст населення та розбудову Львова, “нові пани” слідкували, щоби число українських домів у міських мурах було мінімальним (30–40 домів). Тому місцем концентрації основної частини української громади на тривалий час стали львівські передмістя та села, що найперше потерпали від ворожих наскоків. 1340 р. став, на думку автора, каменем спотикання для української громади Львова і 600 літ по тому. На 1940 р. поляки запланували святкування 600-ліття приналежності Львова до Польщі⁹, а для українців ця дата була символом втрати державності та поневолення поляками. При цьому автор справедливо зауважував, що згідно з історичними фактами (період правління Дмитра Детька як “воеводи Землі Руської”), про дату 600-літнього ювілею можна вести дискусію.

Повертаючись до основних віх ополчення Львова, М. Голубець зауважував, що не поляки на чолі з Казимиром, а німці були будівничими нового міста, німецьким був і характер міщанського життя. Під польську владу Львів переходив як “Лембург” – німецька торговельна колонія¹⁰. Більше того, автор вказував, що до XVI ст. проповіді у польських костелах виголошувалися виключно німецькою мовою, так само німецька була мовою міських актів¹¹. Разом з німцями вірмени та жиди контролювали торгово-економічну складову міського життя. Тому, наголошував дослідник, нема підстав беззастережно стверджувати, що польський елемент на львівському ґрунті був панівним від давніх часів. Однак, маючи політичну протекцію, релігійне привілеювання та переваги магдебурзького права, польська громада поступово засвоювала механізми ведення торгівлі та промислу, займала ключові посади у міському управлінні та, врешті, спричинилася до асиміляції різних етносів, зокрема і представників стійкої німецької громади західноукраїнських міст.

Так, на суто українській етнографічній території жила і розвивалася низка національних організацій з напрочуд виразним і чітким неукраїнським характером та обличчям. З прикрістю автор констатував, що Львівська Русь посідала третьорядне становище, у політичному аспекті була позбавлена права голосу, а в “ієрархії львівських націй” слідувала після поляків та вірмен¹². Єдиною сферою, котра, на

думку М. Голубця, виокремлювала українську громаду, робила її єдиною та стійкою до зовнішніх чинників, залишалось православне віросповідання. Аналогічну думку у своїх роботах висловлював сучасний дослідник історії М. Капраль, який зазначав, що реальна автономія для українців існувала тільки у формі релігійних структур Православної, а з початку XVIII ст. – Греко-католицької церкви¹³. Тому релігійне питання в історії українсько-польських взаємин займало пріоритетне місце. Саме релігійні претензії часто ставали основою словесного чи збройного протистояння українців та поляків. Нівелювання православ'я для польської громади було способом асиміляції українського елемента, в той час, як підтримання традицій православної віри для українців було єдиним засобом збереження національно-культурної ідентичності. Конфесійні обмеження, як зазначав І. Крип'якевич, що їх накладала католицька більшість, згуртували найактивніших українців навколо Успенського братства¹⁴. З огляду на це, М. Голубець не був голосливим, називаючи Успенську церкву “твердиною віри і нації Руської”¹⁵. Її ж релігійно-громадський осередок з 80-х років XVI ст., на думку автора, став культурно-національним центром не лише Галицької, але й фактично всієї Соборної України¹⁶.

Історію міжконфесійних протистоянь М. Голубець ілюстрував прикладами, коли українцям заборонялося проводити урочисті процесії у центрі міста, дзвонити під час латинських богослужінь. Так, дослідник наводив подію, пов'язану із функціонуванням дзвону Успенської церкви. Історія розпочалася з 1580 р., коли після тривалої боротьби української громади, на Корняківській вежі у Львові за рішенням короля Стефана Баторія все ж “завісили найбільший з історичних дзвонів Галицької Волости – Кирила”¹⁷. Але вже під 1595 р., як зазначав дослідник, домініканці внесли скаргу до міської ради на “...Кирила”. Могутній дзвін начебто заглушував слова їхніх проповідників. У цій ситуації рада міста підтримала домініканців, а успенським братчикам заборонила дзвонити в ту пору, коли у Домініканах була проповідь. Проте, як справедливо зауважив дослідник, богослужіння тривали у домініканському чині проповідників від ранку до вечора. Тому автор іронічно висловлювався: “годі було окреслити, в якій порі дня мав право обізнатися Кирило”¹⁸. І лише після заступництва відомих українців – Адама Вишневецького, Кирила Ружинського та Костянтина Острозького – братчики добилися від короля заборони львівським райцям переслідувати дзвони Успенської церкви. Цим епізодом дослідник проілюстрував етноконфесійне суперництво поляків та українців Львова. Однак позитивне вирішення ситуації на користь української громади вважав формальним та поодиноким прикладом в історії україно-польських релігійних протистоянь.

Різні релігійні святкування були для українських львів'ян свого роду патріотичною маніфестацією. Особливо це стосувалося, як зазначив М. Голубець, тих свят, які не мали у латинській традиції аналогів. Як показовий приклад дослідник навів святкування Йордану (Водохрещта) православними Львова¹⁹. Польська влада всіляко намагалася зліквідувати нетрадиційний для католицизму обряд, тому створювала чимало прецедентів, аби заборонити великі релігійні йорданські походи, що демонстративно гуртували українців. Колодязі, в яких освячували воду, забивалися дошками, міські потічки перетворювалися на місце збору нечистот. Врешті-решт, було прийнято рішення, згідно з яким свячення води у громадських місцях вважалося неприпустимим з огляду на загрозу поширення інфекційних захворювань. Саме тому деякий час воду святити лише у львівських передмістях. Однак австрійська

влада поновила публічне свячення води. При цьому автор акцентував, що основне дійство було перенесено з-під Богоявленської церкви на площу Ринок і викликало обурення польського духовенства. Так, 1779 р. латинський арцибіскуп намагався перешкодити святкуванню, однак українська громада Львова змогла відстояти отриманий від нової влади дозвіл.

Грунтовнішого масштабу конфесійне суперництво набрало у надвечір'я Різдва Христового 1583–1584 рр. під час переходу на новий Григоріанський календар. Звертаючись до булли Папи Григорія XIII від 13 лютого 1582 р., М. Голубець вказував, що поширення нового календаря було обов'язковим для усіх католицьких народів. Однак православні українці, що проживали у складі католицької Речі Посполитої, сприйняли декрет Стефана Баторія щодо переходу на новий стиль як чергове зазіхання на права віри і нації. Цю ж думку підтримував М. Капраль, вказуючи, що підкріплені авторитетним словом царгородського патріарха Єремії, українці Львова готові були боронити старий календар без вагань і сумнівів²⁰. А М. Голубець справедливо підкреслив, що українська православна громада навіть не задумувалася над реальними перевагами, які приносило нововведення для науки та життєвої практики. Цей випадок призвів до знакового протистояння та погромів львівських православних церков у переддень Різдва 1584 р.

Події цього періоду зафіксовані як скарга православних Львова, внесена львівським владикою Гедеоном Балабаном до галицького гродського суду. Акт був спрямований проти Івана Димитрія Соліковського, львівського арцибіскупа, та проти латинської капітули. У скарзі детально розповідалося про те, що “гвалтом і міццю” було припинено різдвяні служби, покривджено священиків та вірян у Благовіщенській, Успенській, Миколаївській, Богоявленській церквах, у храмі св. Юрія та Онуфріївському монастирі²¹. Однак, як зауважив дослідник, до подачі офіційної скарги за ініціативою владики Балабана, жодна зі сторін не мала наміру йти на компроміс. А покривжене міщанство Львова, швидко зорганізувавшись, позривало арцибіскупські печатки та було готове до активної оборони. Дослідник зазначав, що якби не приїзд владики, цей інцидент міг би завершитися кровопролиттям. Тому, як стверджував М. Голубець, така активна позиція української громади свідчила про посилення її внутрішньої самоорганізації. Більше того, письмова сатисфакція зі сторони арцибіскупа та відкликання “декрету” про насильне введення нового календаря для “іновірців” означали, що українська громада навіть у поневоленому становищі була спроможна відстояти свою ідентичність.

Нововведення, пов'язані з прийняттям церковної унії, теж загострили взаємовідносини двох громад не тільки у рамках регіону. Спершу, як зазначав дослідник, боротьба велася “словом і письмом” у формі полемічної літератури. Однак, продовжував автор, що “проти слова й письма православних стануло не тільки слово й письмо уніятів; за ними була влада, був король і католицька єрархія”²². Як результат, почалося насильне відбирання владичих катедр і церков від православних, почалися переслідування ворожих унії священиків і мирян. Далеким результатом церковного союзу, писав автор, стало ополячення української шляхти та вельмож. Проте унія, задумана як перехідна стадія до латинства, не зреалізувала надій своїх ініціаторів. Більше того, акцентував автор, та частина української громади, яка перейшла на греко-католицизм, створила поряд з православ'ям ще одну форму національної віри²³.

Щоби доповнити картину протистояння громад, дослідник звертався до вивчення стану українського елемента у провінційних галицьких містечках. Аналізуючи історію Яворова, М. Голубець зазначав, що українська громада стояла цілковито поза магдебурзьким правом або користувалася ним з великими обмеженнями. Підтверджуючи свою думку, автор говорив, що у середині XV ст. у місті було закладено і щедро віновано латинську парафію, у XVII ст. домініканки збудували мурований костел і монастир, хоча великої польської громади на первочинах тут не було. На противагу цьому, українці здобули право на будівництво свого храму лише 1568 р. на Великому Передмісті Яворова, 1572 р. поставлено невеличку церкву на Малому Передмісті і лише 1588 р. з дозволу короля Сигізмунда III українську церкву було закладено у самому місті. Але вбогі дерев'яні церкви з мізерним вінуванням на тлі латинських кам'яних храмів автор назвав "гірким дотепом" для української автохтонної громади Яворова²⁴. Реалії протистояння української та польської громад на Яворівщині досліджував і тогочасний історик М. Андрусак, вважаючи, що основою етнічних конфліктів часто виступало саме релігійне питання²⁵.

Причину непорозуміння української та польської громад Перемишля М. Голубець також виводив з релігійного ґрунту. На час захоплення поляками княжого міста, найбільшою її окрасою був величавий храм св. Івана з тесаного каміння. Однак, 1412 р., перебуваючи у Перемишлі, польський король Ягайло "відібрав в українців собор, з-під земель викинув кості князів та владик", а прекрасний матеріал церкви наказав використати для будівництва латинської катедри. Обурливого М. Голубець вважав і оповідь одного з польських істориків Перемишля, який згадував, що при будівництві латинської катедри каміння старого княжого собору полоскали в Сяні, щоби обмити з нього "схиму"²⁶.

Загострення міжнаціональних конфліктів у Сокалі автор відносив до періоду підписання Берестейської унії 1596 р. З метою посилення колонізації краю поляки надсилали сюди численні кошти. М. Голубець зазначав, що на будову й утримання латинських костелів і монастирів (при чому, не для заспокоєння релігійних потреб колоністів, а для окатоличення місцевого населення) спрямовували стільки дотацій та енергії, скільки в той буремний час татарських нападів витрачалося для будови та укріплення замків і твердинь краю²⁷. Україно-польські взаємини досягнули апогею протистояння на Сокальщині під час визвольної війни Богдана Хмельницького²⁸. Як, зрештою, це відбувалося у багатьох ополячених українських поселеннях того часу.

Окрім релігійної сфери, інтереси українців та поляків сходилися як на ґрунті політичному чи побутовому, так і в культурному житті. М. Голубець намагався продемонструвати ментальність поляків. Для цього вмів вдало використовувати яскраві історичні сюжети. Знаковою подією політичного життя, на думку М. Голубця, стала страга у Львові 1578 р. козацького ватажка Івана Підкови. Ця акція, як вважав дослідник, мала символічне значення та носила національне забарвлення. Українсько-молдовського героя, котрий презентував тип середньовічного лицаря та борця проти ворогів християнства, було покарано "на горло" польським королем Стефаном Баторієм задля збереження миру з турками²⁹. Цей акт засудила львівська громада, про що свідчив факт захоронення тлінних останків Івана Підкови членами Успенського братства у підземеллях церкви. Вчений наголошував, що польський

король коштом голови козацького героя прагнув довести свою непричетність до молдавських авантюр.

Період національно-визвольних змагань під проводом Богдана Хмельницького став апогеєм жорстокості та ненависті в історії українського і польського народів. Дослідник довів, що соціальне поневолення українського народу польською шляхтою було тим чинником, який наклав стійкий відбиток на взаємовідносини поневоленого та поневолюючого народів. У той час, як селяни Наддніпрянщини вже відчували втрату останніх паростків волі, на західноукраїнських теренах польська влада досягала піку жорстокості. Це, як зазначав М. Голубець, визнавали самі поляки. Аргументуючи свої висловлювання, дослідник цитував польських істориків Коховського та Грондського³⁰. Він зазначав, що погіршувалося і становище міщан, від яких пани вимагали чимраз більших данин і повинностей, незважаючи на міську самоуправу. Отож, соціально-побутова жорстокість поляків у ставленні до українців ніяк не могла бути об'єднуючим чинником двох народів.

Повертаючись до львівського ґрунту, М. Голубець наголошував, що великими були сподівання львівських українців на визволення Б. Хмельницьким. Автор лірично називав провідника козацтва українським Мойсеєм, на якого очікував та покладав численні надії український Львів³¹. Абстрагуючись від стратегічних планів та воєнних можливостей Богдана Хмельницького, М. Голубець, вслід за тогочасними хроністами, твердив, що у той історичний момент українські міщани не зважали на відповідальність за державну зраду. Усі, від владики, що правив з висот Святоюрської гори через сеніорат Ставропігії, до найбіднішого міщанина, не виключаючи жінок і дітей, прагнули виявити симпатію Хмельниччині³². Ця епоха продемонструвала, на думку дослідника, приховану силу українського народу та його здатність протистояти польському поневоленню.

Але неповною залишиться картина доби Хмельниччини у творчості М. Голубця без, бодай побіжного, аналізу його повісті “Жовті води”. Цей художній твір з'явився на полицях львівських книгарень 1938 р. і став місцевою відповіддю на славнозвісний “Огнем і мечем” Г. Сенкевича³³. Описуючи хід історичних подій 1648 р., М. Голубець майстерно змалював і протиставив ворогуючі сторони. При характеристиці поляків вжито численні епітети і порівняння на кшталт “масенький пан з Варшави”, “панський щур Чаплинський”, “жменька упривілейованих ледарів та злочинців”³⁴. Польські пани виступали у творі М. Голубця смішними, пихатими, надутими шляхтичами, котрі їхали на війну “з перинами”, без упину бенкетуючи та чванячись по-п'яному. На противагу їм, козаччина овіяна ореолом героїзму, патріотизму та мужності. Вважаємо, що написанням такого твору дослідник яскраво продемонстрував особисту позицію не лише до історичних взаємин українців та поляків. У сюжет повісті, жанр якої дозволяв образність висловлювань, М. Голубець вклав глибокопатріотичний текст, якого так бракувало пересічному львівському українцеві у міжвоєнний період.

Ведучи мову про “Весну народів” 1848 р., М. Голубець вказував, що з середини XIX ст. міжетнічні конфлікти набули нових форм. Після поділів Речі Посполитої значна територія польських земель опинилася у складі Австрійської імперії. Тому галицькі поляки, як писав автор, сприйняли революційні віяння як “слухний час”, щоби направити “фатальну помилку” європейських дипломатів 1772 р.³⁵ Перші ж кроки польської громади в окреслений період, на думку М. Голубця, були

спрямовані на усунення українського елемента з боротьби за політичні права. Як приклад дослідник навів акт підписання поляками петиції до імператора з проханням про відбудову Польщі. Для посилення вагомості петиції поляки навіть намагалися притягнути до її підписання українців. Однак останні отримали обурливу реакційну відповідь на скромну пропозицію д-р Кирила Вінковського, тодішнього члена Ставропігії, щодо доцільності згадки у тексті звернення про українську громаду. Це, як писав М. Голубець, змусило українців призадуматись над творенням власної національної платформи та політичної тактики боротьби³⁶. Блискавичним результатом стало сформування Головної Руської Ради, від діяльності якої дослідник виводив політичне відродження народу.

Патріотичні промови та заклики представників Ради порушували актуальні питання окремішності формування українського народу та його давню історію. Це було викликано потребою часу, бо, як зазначав М. Голубець, 1848 р. застав “сонну масу українського панщизняного селянства”, яке за віки поневолення втратило будь-які національно зорієнтовані вектори руху. Дослідник цитував звернення Головної Руської Ради, розміщене у першому числі “Зорі Галицької”: “Ми, галицькі Українці, належимо до великого українського народу, що одною говорить мовою і 15 мільйонів виносить, з чого півтретя мільйона галицьку землю замешкує. Той народ був колись самостійний, рівнявся у славі наймогутнішим народам Європи, мав свою літературну мову, свої власні закони, своїх власних князів, одним словом, був у добром стані, заможним і сильним...”³⁷ А основними причинами цього, як влучно зауважив дослідник, автори звернення називали відступ шляхти від православної віри та зречення української мови. І призвело це до того, що “визнавати себе Українцем стало соромом”³⁸. Ключові завдання публікації М. Голубець окреслив трьома пунктами: збереження прадідівської віри та зрівняння українського духовенства з духовенством інших народів (тобто з польськими католиками); відродження справи української культури і всенародної (україномовної) освіти; збереження та поширення політичних прав народу. Поява третього пункту кардинально вирізняла новий етап міжетнічних відносин українців та поляків. Конфлікти за православну віру були невід’ємним елементом співіснування двох громад, часами згадувалося мовне питання, однак про політичні права українці заговорили вперше.

М. Голубець вважав, що на противагу активній діяльності Головної Руської Ради було створено товариство “Руський Собор”, представники якого закликали українців, поляків, вірмен і жидів злитися в одну масу, щоби стати єдиною силою проти австрійського уряду і спільно боротися за свої домагання.³⁹ Але на той час задуми діячів Ради вже вилилися у чітку політичну стратегію, першим кроком якої вважали поділ Галичини на польську та українську частини, а Слов’янський конгрес у червні 1848 р. став чудовим моментом, на думку М. Голубця, для масштабної маніфестації історичних прав українського народу. Дослідник з прикрістю констатував, що навіть на революційній хвилі слов’янського братання “найближчі сусіди українців” ніколи не були слов’янофілами. А “душу і світогляд расового поляка 1848 р.” автор проілюстрував спогадами активного учасника періоду “Весни народів” Людовика Яблоновскі. У своєму рукописі Яблоновскі писав: “Ми ще тоді не бачили різниці поміж нами й русинами, й вони самі не мали того почування... Щойно около 1846 р. траплялося почути “ми русини” і думку, що обряд рідшає про національність”⁴⁰. Так польський революціонер окреслював історичний

розвиток українського етносу. Основну причину відокремлення “русинів” вбачав, очевидно, в іншому віросповіданні. Він говорив, що до такого поділу призвели дві помилки минулого: незрівняння руського календаря з латинським та дозвіл на церковні схизмацькі обряди (наприклад, царські ворота у храмі). Апелюючи до цих спогадів, М. Голубець наголошував, що з того часу нічого не змінилося у польському ставленні до української громади, а гасла згаданого рукопису 80-річної давності продовжують залишатися актуальними.

У дослідженні, присвяченому польсько-українським угодам другої половини XIX – поч. XX ст., вчений окреслив основні віхи політичних перемовин представників двох народів, котрі так і не змогли розв’язати “гордієвого вузла польсько-українських взаємин”⁴¹. Тривале мирне співжиття врешті перервалося воєнними подіями Першої світової та україно-польської (1918–1919) війн. Вивчення цього періоду посіло особливе місце у науковій спадщині М. Голубця і потребує окремого розгляду. Адже вчений був безпосереднім учасником державотворення Західно-Української Народної республіки. Можливо, чергова поразка українського народу привела М. Голубця до глибшого аналізу міжетнічних відносин, де він шукав історичної правди для свого народу.

Українсько-польські взаємовідносини М. Голубець розглядав також через генеалогічні студії, пов’язані з ідеєю створення “Золотої книги українського лицарства”. Звертаючись до історіографії цієї проблеми, вчений використав поодинокі напрацювання попередників. Він відзначив доробок Володимира Антоновича, Олександра Лазаревського, Михайла Грушевського та В’ячеслава Липинського⁴², проте акцентував, що це були поодинокі несистемні дослідження, котрі не презентували загальної картини розвитку української шляхти від найдавніших часів до сьогодення. З огляду на такий стан справ М. Голубець ставив собі за завдання укласти книгу, яка б реконструювала літопис українського лицарства як соціального стану. За задумом дослідження мало складатися з двох частин: перша частина у хронологічній послідовності повинна була представити український привілейований стан від “первопочинів Української державності до Визвольних змагань останніх десятиліть”; а друга планувалася як “генеалогічно-геральдичний словник українських бояр, шляхти, козацтва, церковних і державних ієрархів та тих, що не маючи формального титулу до шляхетства, здобули його особливою працею, заслугою чи самопожертвою для добра Нації”⁴³. Потребу написання цієї роботи автор вбачав у розмежуванні українсько-польської шляхти. Апелюючи до польської літератури, М. Голубець наголошував: українська шляхта як соціальний стан мала значно триваліше походження (не завжди пов’язане з історією Польщі), окрему історію та зреалізувала чимало важливих завдань для становлення українського народу. Тому вважав за неприпустиме відсутність українських студій з даного питання. Окрім встановлення історичної справедливості, дана книга могла б виступати, на думку дослідника, “успішною зброєю у боротьбі проти чужинецьких, денаціоналізаційних посягань” та джерелом для почуття особистої гордості та станової гідності українського народу⁴⁴.

Ідею створення подібного дослідження польська преса прийняла “в штики”, що породило публіцистичну полеміку на шпальтах україно-польських видань 1938–1939 рр. Зокрема, М. Голубець не залишив без уваги замітку “Кур’єру Варшавські” від 25 серпня 1938 р. про відсутність наукової бази для створення подібної праці

та про сумнівність існування української шляхти як соціального стану осіб від польської. У відповідь український дослідник опублікував обґрунтування, в якому коротко окреслив джерельну базу та аргументував право на існування концепції української шляхти, відмінної від польської традиції⁴⁵. Але сьогодні з сумом доводиться констатувати, що грандіозний задум автора залишився незавершеним. М. Голубець здійснив клопітку науково-аналітичну роботу і зумів сказати переконливе слово про старовинні українські роди та колонізаційні процеси польського уряду. Проте з друку вийшов лише перший зшиток словникової частини, котрий вмщував інформацію про українські роди перших двох літер алфавіту (А–Б)⁴⁶. Воєнні події та швидка смерть дослідника не дозволили впорядкувати й опублікувати зібрані матеріали, а сьогодні, як стверджують науковці, рукопис М. Голубця втрачений назавжди⁴⁷.

Проаналізовані дослідження М. Голубця збагатили тематику українсько-польських взаємин. Вчений виокремив політичні, соціально-економічні, національні, конфесійні чинники, які були основою загострення стосунків двох народів. Соціальне пригноблення українців польською шляхтою призвело до суспільного вибуху у рамках Національно-визвольних змагань під проводом Б. Хмельницького у середині XVII ст. “Весна народів” сформувала нові орієнтири національного розвитку, тому міжетнічні конфронтації змістилися у сторону політичного протистояння. М. Голубець вважав, що тривале співжиття залишило глибокий слід в історичній пам’яті обох громад, відклавши стійкі негативні стереотипи.

-
- ¹ Крип’якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст.: Дослідження та матеріали / Упоряд. М. Капраль; НАН України, Ін-т української археографії, Львів, вид-ня. – Львів, 1994. – 388 с.
- ² Ісаєвич Я. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI – в XVIII ст. – Київ: Наукова думка, 1966.
- ³ Капраль М. Національні громади Львова XVI–XVIII ст.: (Соціально-правові взаємини) / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Львів, відділ. ін-ту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Львів: Піраміда, 2003. – 439 с.
- ⁴ Цимбала О. Культурологічна спадщина Миколи Голубця // Вісник Львівського інституту економіки і туризму: збірник наукових статей. – 2007. – № 2. – С. 116.
- ⁵ Качкан В. А. З етнокультурного поля Миколи Голубця // Українська періодика: історія і сучасність / Доп. та повід. Третьої Всеукр. наук.-теорет. конф. 22–23 грудня 1995 р.; Ред. кол.: М. М. Романюк та ін. – Львів, 1995. – С. 214.
- ⁶ Голубець М. Львів: Історія Львова від найдавніших часів; Історичні пам’ятники старовини; Л. Л. Львів в часах великої і визвольної війни; З.У.Н.Р.; Провідник по Львові. – Жовква: Червона Калина, 1925. – С. 13.
- ⁷ Голубець М. Нації княжого Львова: Вп. п. д-рові А. Чоловському в 40-ліття появи його книжки про княжий Львів // Діло. – 1932. – 3 квітня.
- ⁸ Голубець М. Львів: Історія Львова від найдавніших часів... – С. 44.
- ⁹ Ілляшевський Микола. Історіографія Львова: На маргінесі публікацій д-ра Лукії Харевічової // Неділя. – 1939. – 7 січня.
- ¹⁰ М. Г. Чиє місто, того й край // Неділя. – 1928. – 14 жовтня.
- ¹¹ М. Г. Місто // Неділя. – 1929. – 22 вересня.
- ¹² Голубець М. “За права віри і нації руської...” // Український голос (Перемишль). – 1921. – 9 січня.
- ¹³ Капраль М. Національні громади Львова... – С. 104.
- ¹⁴ Крип’якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст... – С 72–73.

- ¹⁵ *Голубець М.* Твердиня віри і нації Руської. В 300-ліття збудування Успенської церкви у Львові // Неділя. – 1931. – 1 лютого.
- ¹⁶ *Голубець М.* “За права віри і нації руської...” // Український голос (Перемишль). – 1921. – 9 січня.
- ¹⁷ *Голубець М.* “Великий дзвін” Успенської церкви у Львові // Неділя. – 1939. – 9 квітня.
- ¹⁸ Там само.
- ¹⁹ *Голубець М.* Йордан у старому Львові // Новий час. – 1928. – 20 січня.
- ²⁰ *Капраль М.* Національні громади Львова... – С. 105.
- ²¹ *Голубець М.* Розгром львівських церков у Надвечеря Різдва Христового 1584 р. // Неділя. – 1929. – 6 січня.
- ²² *Голубець М.* Велика історія України від найдавніших часів до 1923 року / Видавець і відп. ред. І. Тиктор; Вступ “Шляхом минулого” І. Крип’якевича; Зладив М. Голубець. – Львів: Видав І. Тиктор, 1935. – 864 с.
- ²³ *М. Г.* Нова система годівлі ренегатів: (Про заходи над творенням поляків... греко-католицького обряду) // Новий час. – 1935. – 3 квітня.
- ²⁴ *Голубець М.* З минулого міста Яворова // Яворівщина з її минулого і сучасного. – Яворів: Накл. Т-ва “Просвіта”, 1931. – С. 5.
- ²⁵ *Андрусак М.* З історії українського культурного та національного руху Яворівщини (XVII–XIX ст.) // Яворівщина з її минулого і сучасного. – Яворів: Накл. Т-ва “Просвіта”, 1931. – С. 9.
- ²⁶ *Голубець М.* Перемишль // Упоряд. і передм. М. Литвина. – Львів: Ін-т українознавства НАН України, 1995. – С. 9.
- ²⁷ *Голубець М.* З історії міста Сокаля. – Львів: Накл. вид-ва “Неділя”, 1929 р. – С. 11.
- ²⁸ Там само. – С. 15.
- ²⁹ *Голубець М.* Смерть Івана Підкови: (В 350-ліття “дипломатичного злочину”) // Новий час. – 1928. – 15 квітня.
- ³⁰ *Голубець М.* Велика історія України від найдавніших часів до 1923 року ... – С. 454.
- ³¹ *Голубець М.* Слідами Хмельницького по Львові. – Львів: Вид-во Нового часу; Друкарня Ставропіг. ін-ту, 1928. – С. 21.
- ³² Там само. – С. 22.
- ³³ *Курдидик А.* “Жовті води” (Найновіша поява на книгарських полицях) // Неділя. – 1938. – 6 січня.
- ³⁴ *Голубець М.* Жовті води: Історичний роман. – Львів: Накл. “Неділі” 1937. – 256 с.
- ³⁵ *Голубець М.* Весна народів у Львові (1848–1928) // Новий час. – 1928. – 15 квітня.
- ³⁶ *Голубець М.* Полум’яний 1848 рік: Картини й епізоди / Обкл. П. Ковжуна. – Львів: Неділя, 1929. – С. 24.
- ³⁷ *Голубець М.* Весна народів у Львові (1848–1928) // Новий час. – 1928. – 23 квітня.
- ³⁸ Там само.
- ³⁹ *М. Г.* На фільмовій ленті польсько-українських угод: I. Перша польсько-українська угода (1848 р.); II. Угодова спроба Ю. Лаврівського; III. “Нова ера”; IV. “Новий курс”; V. Угода Бобринського // Новий час. – 1936. – 27 січня.
- ⁴⁰ *Голубець М.* Полум’яний 1848 рік... – С. 29.
- ⁴¹ *М. Г.* На фільмовій ленті польсько-українських угод... // Новий час. – 1936. – 27 січня; 3, 10, 15, 24 лютого.
- ⁴² *Голубець М.* “Золота книга українського лицарства” // Неділя. – 1938. – 13 листопада.
- ⁴³ Там само.
- ⁴⁴ *Голубець М.* “Золота книга української шляхти // Неділя. – 1938. – 31 липня.
- ⁴⁵ *Голубець М.* В обороні історичної правди // Неділя. – 1938. – 4 вересня.
- ⁴⁶ *Голубець М.* Золота книга українського лицарства. – Львів: Накл. К. Голубцевої. – 1939. – Чис. 1. – 32 с.
- ⁴⁷ *Шшика О.* Про родоводи взагалі і українські зокрема // Галицька брама. – 1995. – № 9. – С. 2.